

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФОНЕМ У
ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИЗАРТРИЄЮ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ
ТАКТИЛЬНО-КІНЕСТЕТИЧНОЇ СТИМУЛЯЦІЇ»**

Виконала магістрантка
заочної форми навчання
спеціальності: 016 Спеціальна освіта. Логопедія
Лунга Ірина Іллівна

Керівник:
Левицький В.Е. кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та спеціальних методик

Рецензент:
Вержиховська О.М. кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2021 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Аналіз літературних джерел про порушення мовлення у дітей з клінічним діагнозом «дизартрія»	
1.1. Сучасні уявлення про дизартрію, як порушення мовленнєвого розвитку.....	6
1.2. Методика діагностики дизартрії у дітей.....	24
1.3. Особливості системи корекційної логопедичної роботи при дизартрії.....	32
Висновки до розділу.....	38
Розділ II. Організація і методика констатувальної та формувальної частини дослідження з диференціації та автоматизації фонем у дошкільників із дизартрією із застосуванням тактильно-кінестетичної стимуляції	
2.1. Мета і завдання констатувальної частини дослідження з виявлення стану диференціації та автоматизації фонем у дошкільників із дизартрією.....	40
2.2. Методика формування диференціації та автоматизації фонем у дошкільників із дизартрією.....	48
2.3. Основні напрямки корекційно-розвивальної роботи з дітьми із дизартрією.....	62
Висновки до розділу.....	72
Висновки	76
Список використаних джерел	81

Вступ

Актуальність дослідження. Підвищення ефективності корекційної роботи з усунення порушень мовлення у дошкільників з клінічним діагнозом "дизартрія" є однією з актуальних проблем логопедії. Кількість дітей, які страждають на дизартрію, збільшується.

Відомо про роль руки та артикуляційного апарату у довільній моторній організації мовлення, що зумовлює необхідність роботи над артикуляцією і одночасним розвитком функціональних можливостей пальців рук. Рух пальців рук стимулює дозрівання центральної нервової системи, і одним з проявів цього буде вдосконалення мовлення дитини. Автоматизація звуків у дітей з дизартрією має свої особливості, що обумовлено необхідністю врахування структури порушення, його етіологією і патогенезом. При автоматизації звуків необхідно враховувати недостатність іннервації і добирати вправи, які посилюють кінестетичні відчуття. Таким чином, актуальність проблеми дослідження полягає в тому, щоб використовувати посилення артикуляційних кінестезій і пропріорецептивних відчуттів у органах мовлення. З метою посилення кінестезій пропонується використовувати оптимізовані логопедичні прийоми, які включають пальцеві рухи на тренажерах: пластмасові килимки з голчастою поверхнею з метою тактильно-кінестетичної стимуляції.

Мета дослідження: обґрунтування, розробка та апробація методики корекційно-розвивальної роботи з автоматизації і диференціації звуків з використанням тактильно-кінестетичної стимуляції у дітей дошкільного віку з дизартрією.

Гіпотеза дослідження: методика корекційно-розвивальної роботи з автоматизації і диференціації звуків у дітей дошкільного віку з дизартрією буде ефективна, якщо в ній використовувати тактильно-кінестетичну стимуляцію. Посилення артикуляційних кінестезій і пропріорецептивних відчуттів у артикуляційному апараті сприятимуть покращенню мовлення дитини.

Об'єкт дослідження: процеси автоматизації та диференціації звуків у дітей дошкільного віку з дизартрією.

Предмет дослідження: формування процесів автоматизації та диференціації звуків у дітей дошкільного віку з дизартрією шляхом застосування тактильно-кінестетичної стимуляції.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз літератури з питань класифікації, діагностики та корекції дизартричних розладів.
2. Обґрунтувати та провести констатувальний етап дослідження з виявлення стану диференціації та автоматизації фонем у дошкільників із дизартрією.
3. Обґрунтувати, розробити і апробувати методичку корекційно-розвивальної роботи з автоматизації і диференціації звуків з використанням тактильно-кінестетичної стимуляції у дітей дошкільного віку з дизартрією.
4. Сформулювати висновки проведеного дослідження.

Методи дослідження визначалися відповідно до мети, гіпотези і завдань роботи. В ході дослідження застосовувалися теоретичні та емпіричні методи. До теоретичних методів відносяться: аналіз медичної, логопедичної, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження. До емпіричних методів відносяться: вивчення медичної та психолого-педагогічної документації; аналіз досвіду роботи вчителів-логопедів; спостереження за діяльністю дітей із дизартрією в різних умовах; процес корекційно-розвивальної роботи за розробленою методикою; контроль ефективності проведених заходів.

Елементи наукової новизни одержаних результатів: уточнено відомості про можливості корекційної роботи з автоматизації та диференціації звуків з використанням тактильно-кінестетичної стимуляції у дітей дошкільного віку з дизартрією.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані дані будуть мати практичний інтерес для логопедів, вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей з дизартрією.

База дослідження: дослідження проводилося у м. Рівне на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №56 Рівненської міської ради.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Висновки

На сучасному етапі розвитку логопедія являє собою міждисциплінарну галузь знань про мовлення людини. Дизартрія – узагальнена назва групи розладів, має кілька форм, кожна з яких характеризується своєю неврологічною і мовленнєвою симптоматикою. У наш час існує чотири основні підходи у вивченні дизартрії: клінічний, лінгвістичний, нейропсихологічний, психолого-педагогічний. Неврологічні дані дозволили виділити наступні клінічні форми дизартрії: бульбарна, псевдобульбарная, подкіркова, мозочкова і кіркова.

Класифікація власне мовленнєвих порушень при дизартрії у дітей до теперішнього часу є дискусійною. З одного боку, мовленнєві порушення при дизартрії у дітей, як правило, не можуть бути співвіднесені з локалізацією органічного ураження мозку, тобто дифузне ураження ЦНС, характерне для дитячих церебральних паралічів, обумовлює свою клінічну картину. З іншого боку, розвивається мозок і різного роду декомпенсаційні і компенсаційні нервові процеси змінюють клінічні прояви початкового ураження ЦНС.

У експериментальному дослідженні брали участь діти старших груп дитячого садка у віці 5,5-6 років, з діагнозом: стерта дизартрія закріплені за логопунктом (всього 6 дітей).

Метою констатувального експерименту було виявити стан процесів автоматизації і диференціації звуків у дошкільників з дизартрією, що необхідно для визначення напрямків, змісту і прийомів корекційно-розвивальної роботи.

У констатувальному експерименті були поставлені наступні завдання: вивчити і проаналізувати особливості формування процесів автоматизації і диференціації звуків у дітей дошкільного віку із дизартрією; виявити взаємозв'язок стану артикуляційного апарату, дрібної моторики пальців рук і звуковимови.

У дослідженні використовувалися наступні методи: аналіз анамнестичних відомостей (з медичної та логопедичної документації); спостереження за дітьми під час ігор і занять з логопедом; бесіди з

вихователями, фахівцями, батьками дітей. Матеріал обстеження добрався з урахуванням програмних вимог для старшої групи дитячого садка.

Експериментальне дослідження показало, що процес формування і закріплення правильної вимови звуків у словах протікає по-різному. Простежується кореляційна залежність між процесом перебудови звуковимовних рефлексів, автоматизацією і рівнем загального розвитку мовлення. Дослідження показало, що процес сприйняття і вимови окремих звуків і простих складів є у значній мірі більш простим у порівнянні з процесом формування та закріплення правильної вимови слів, а отже, і сприйняття різних звуків, що входять у слово, і правильного розміщення їх всередині слова. Таким чином, визначається важлива роль фонематичного слуху у процесі автоматизації та диференціації звуків. Загальним для всіх дітей є стійке порушення звуковимови: спотворення, заміна, змішування, складність автоматизації, поставлених звуків. Характерним є порушення просодики: слабкість голосу і мовленнєвого видиху, бідність інтонацій, монотонність мовлення: деякі порушення з боку загальної і дрібної моторики.

Відповідно було виділено три підгрупи дітей.

Перша група. Порушення звуковимови виражаються у множинних викривленнях і відсутності звуків. Фонематичний слух сформований: діти правильно виконують завдання на слухову і вимовну диференціацію звуків. Складова структура слів різної складності не порушується. Якість і обсяг активного і пасивного словника відповідають віковій нормі, діти успішно оволодівають навичками словозміни і словотворення. Зв'язне монологічне мовлення дітей першої групи формується відповідно до вікових нормативів. У вимові дітей цієї групи відсутні структурні або морфемні аграматизми. Якщо розглядати першу групу дітей зі стертою дизартрією в рамках психолого-педагогічної класифікації, то можна віднести їх до групи з фонетичним недорозвитком (ФН) (1 дитина).

Друга група. Експресивне мовлення оцінюється як задовільне. Порушення звуковимови носить характер множинних замінів, спотворень.

Більшою чи меншою мірою порушений фонематичний слух. У дітей недостатньо сформована слухова і вимовна диференціація звуків. При навчанні звукового аналізу виникають труднощі. При відтворенні складової структури складних слів виникають перестановки та інші помилки. Активний і пасивний словники відстають від вікової норми. Відзначаються помилки при граматичному оформленні мовлення (морфемні аграматизми). Особливі труднощі виникають при узгодженні іменників середнього роду з числівниками, використанні прийменників при словотворенні. Зв'язне монологічне мовлення характеризується використанням простих непоширених речень. За психолого-педагогічною класифікацією, ці діти зі стертою дизартрією відносяться до групи з фонетико-фонематичним недорозвитком (ФФН) (2 дітей).

Третя група. Експресивне мовлення дітей цієї групи зі стертою дизартрією сформоване незадовільно. Відзначається імпресивний аграматизм, тобто труднощі розуміння складних логіко-граматичних конструкцій речень. Порушення звуковимови носить поліморфний характер, тобто страждають звуки різних фонетичних груп. Відзначаються множинні заміни, спотворення, відсутність звуків. Виражене порушення фонематичного слуху: недостатньо сформовані слухова і вимовна диференціація звуків, що не дозволяє опанувати звуковим аналізом. Більш виражене порушення складової структури слів. Активний і пасивний словники значно відстають від вікових нормативів, а лексико-граматичні помилки носять множинний і стійкий характер. Ця група дітей зі стертою дизартрією не володіє зв'язним мовленням співвідноситься із загальним недорозвиненням мовлення 3 рівня (ЗНМ) (3 дітей).

Порушення мовленнєвих кінестезій при морфологічних і рухових ураженнях органів мовлення впливає на слухове сприймання всієї звукової системи мови. Невиразне мовлення не дає можливості для формування чіткого слухового сприймання і контролю. Це ще більше погіршує порушення звуковимови, тому що не розрізнення неправильної вимови і вимови

оточуючих гальмує процес вдосконалення власної артикуляції з метою досягнення правильного акустичного ефекту.

Встановлення різної структури порушення при дизартрії в залежності від домінування моторних або сенсорних компонентів стало важливим фактором у реалізації диференційованого підходу у процесі логопедичної роботи з цією категорією дітей. З урахуванням даних отриманих у процесі дослідження, було визначено зміст корекційно-розвивальної роботи. В роботі використовувалися наступні методи: практичні (тренування, вправи); наочні (графічні схеми); словесні (бесіди, пояснення).

З метою посилення кінестезій використовувалися прийоми, що включають рухи пальців на іплікаторі, що має гольчасту поверхню. Використовувалися пластмасові килимки з голчастою поверхнею (іплікатори).

У формувальній частині дослідження почали автоматизацію з уточнення вимови голосних. Вчили дітей подовжено вимовляти (проспівувати) голосні звуки з чіткою артикуляцією, стимулюючи, таким чином, периферичний відділ рухового аналізатора. Вводили зорові опори: символи для голосних звуків, які не тільки підказують, який голосний звук вимовляти, але і нагадують, що губи мають активно працювати. Це забезпечує чіткість артикуляції. Підключали пальцеві вправи на іплікаторі Кузнецова, що розташовувався на робочому столі дитини. Уточнивши артикуляцію голосних, навчивши дітей активно працювати губами при вимові голосних звуків, а також після оволодіння дитиною почерговим дотиком кожним пальцем до голчастої поверхні іплікатора Кузнецова) переходили до автоматизації поставленого звуку.

Робота з автоматизації звуків проводилась на індивідуальних заняттях за модулями (11 варіантів звукосполучень) для автоматизації поставленого звуку. Диференціацію звуків також проводили за модулями. В цьому випадку брали склади і звукосполучення з опозиційними звуками.

У процесі навчального експерименту робота здійснювалася системно. На кожному логопедичному занятті визначався комплекс завдань як з формування психофізіологічних механізмів, що забезпечують нормальну реалізацію

звукової сторони мовлення дітей, так і з розвитку і закріплення правильних мовленнєвих навичок. Основна увага у корекційно-розвивальному процесі приділялася стимуляції рецепторних зон кистей обох рук, для посилення аферентних відчуттів тактильно-кінестетичної модальності.

Аналіз отриманих даних, в ході навчального експерименту, підтвердив наявність кореляційної залежності між розвитком мовлення і станом моторних функцій у цієї категорії дітей.

Був виявлений взаємозв'язок: моторика – мовлення – інтелект. Наявність такого взаємозв'язку визначило необхідність цілеспрямованого впливу на більш порушену ланку – моторний праксис – в цілях його максимальної компенсації і створення сприятливих умов для розвитку мовлення і його практичного використання як засобу спілкування.

Завдання і зміст корекційно-розвивальної логопедичної роботи при цьому визначають дані, отримані під час обстеження. У кожному конкретному випадку робота з усунення стертих форм дизартрії зазвичай передбачає: розвиток фонематичних процесів (диференційованого слухового сприйняття звуків мовлення, чітких фонематичних уявлень); розвиток моторики артикуляційного апарату; вироблення та автоматизацію правильної артикуляції звуків мовлення; розвиток лексико-граматичної будови мовлення.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН – 1998. – 204 с.
2. Белякова Л.И., Волоскова Н.Н. Логопедия. Дизартрия. – М.: ВЛАДОС, 2009. – 287 с.
3. Борисов А. Роскошь человеческого общения. – К: RISK, 1998. – 184 с.
4. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Институт соціології НАН України, 2002. – 223 с.
5. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2-х т. – М.: Просвещение, 1986. – Т. 1. – 427 с.
6. Игры в логопедической работе с детьми: Пособие для логопедов и воспитателей детских садов: / Под ред. В.И. Селиверстова. – К.: Радянська школа, 1985, – 185с.
7. Ілляшенко Т.Д., Стадненко Н.І. Аномальна дитина в школі: Навчально-методичний посібник. – К.: УСДО, 1995. – 120 с.
8. Ільюк Б.А. Спілкування в учбовій діяльності дошкільників // Радянська школа, 1982. – №11. – С. 35-39.
9. Карелина И.Б. Новые направления в коррекции минимальных дизартрических расстройств // Дефектология. – 2000. – № 1. – С. 24-26.
10. Киричук О.В. Проблема спілкування як об'єкт педагогічних досліджень // Радянська школа. – 1973. – № 6. – С. 5-14.
11. Коломинский Я.Л. Познание человека человеком в свете проблем межличностных отношений // Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга. – Краснодар, 1975. – С.33-35.
12. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. Система личных взаимоотношений. – Минск: Народная Асвета, 1984. – 240 с.
13. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ: Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.
14. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1984. – 289 с.
15. Левина Р.Е. Общая характеристика недоразвития речи у детей и его

влияние на овладение письмом. – М.: Просвещение, 1981. – 232 с.

16. Леонтьев А.А. Психология общения. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.

17. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2001. – 269 с.

18. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.

19. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. – М.: Просвещение, 1986. – 430 с.

20. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповнене. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.

21. Логопедия: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под редакцией Л.С. Волковой. – М.: Просвещение, 1989. – 528 с.

22. Лопатинська В. Морально-гуманістичний зміст спілкування // Шлях освіти. – 2003. – №1. – С.27-30.

23. Лурия А.Р. Язык и сознание / А.Р. Лурия. – М.: МГУ, 1979. – 307 с.

24. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. – К.: НДІ педагогіки України, 1991. – 198 с.

25. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник / С.П. Миронова / – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. – 204 с.

26. Нікіщенко Г. Підготовка дітей з вадами мовлення в компенсуючому дитячому садку (групі) // Дитячий садок. – 2005. – №35. – Вкладка.

27. Парыгин Б.Д. Анатомия общения: Учебное пособие. – СПб.: Издательство Михайлова В.А., 1999. – 301 с.

28. Практикум по социально-психологическому тренингу. 3-е изд. / Под ред. Б.Д. Парыгина. – СПб: Изд. Михайлова В.А., 2000. – 352 с.

29. Прикладная конфликтология: Хрестоматия / Составитель К.В. Сельченко. – Минск: Харвест, 1999. – 624 с.

30. Предупреждение нарушений чтения и письма у детей с недостатками произношения. – М.: Просвещение, 1965. – 451 с.

31. Психотерапія в логопедичній практиці: Методичні рекомендації /

Укладач Н.М. Ушанська. – К.: РУМК, 1992. – 24 с.

32. Развитие общения у дошкольников / Под редакцией А.В. Запорожца, М.И. Лисиной. – М.: Педагогика, 1982. – 235 с.

33. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. – Санкт-Петербург: Питер, 1999. – 416 с.

34. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта. 1992. – 176 с.

35. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр-8, 1997. – 256 с.

36. Савчин М. Педагогічна психологія. – Дрогобич: Відродження, 1998. – 142 с.

37. Селиверстов В.И. Заикание у детей: Психокоррекционные и дидактические основы логопедического воздействия. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 208 с.

38. Селиверстов В.И. Современный комплексный метод преодоления заикания // Расстройства речи у детей и подростков / Под редакцией С.С. Ляпидевского. – М.: Просвещение, 1979. – 393 с.

39. Семенова К.А. Восстановительное лечение больных с резидуальной стадией детского церебрального паралича – М.: Антидор, 1999. – 384 с.

40. Словарь практического психолога / Составитель С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.

41. Смирнова Е.О., Калягина Е.В. Отношение популярных и непопулярных дошкольников к сверстникам // Вопросы психологии. – №3. – 1998. – С.50-60.

42. Соботович Е.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей і діагностика їх готовності к школьному обучению. – К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.

43. Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

44. Соботович Е.Ф., Чернопольская А.Ф. Проявления стертых дизартрий и методы их диагностики // Дефектология. – 1974. – № 4. – С.27-34.

45. Социальная психология личности в вопросах и ответах / Под редакцией В.А. Лабунской. – Кишинев: Гардарика, 1999. – 397 с.

46. Таранов П.С. Приемы влияния на людей. – Симферополь: Таврия, 1995. – 496 с.
47. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. – 348 с.
48. Тарасун В.В. Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного віку з особливостями в розвитку. Монографія. – К.: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – 392 с.
49. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями в розвитку. Монографія. – К.: Вид-во НПУ ім.М.П. Драгоманова, 2008. – 299 с.
50. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 3. – К.: Актуальна освіта, 2006. – 148 с.
51. Типове положення про дошкільні установи, для дітей з порушеннями мовлення
52. Тишина Л.А. Влияние словарной работы на развитие связной речи дошкольников с общим недоразвитием речи / Л.А. Тишина, Г.Р. Кузахметова// Логопедия. – 2007. – №2. – С.59-63.
53. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II–III ступенів // Дефектологія. 2007. – №3. – С.34-40.
54. Туманова Т.В. О словообразовательной компетенции детей с общим недоразвитием речи // Логопед в детском саду. – 2006. – №5. – С.17-19.
55. Филичева Т.Б., Чевелева Н.А. Логопедическая работа в специальном детском саду. – М.: Просвещение, 1987. – 464 с.
56. Филичева Т.Б., Чевелева Н.А., Чиркина Г.В. Основы логопеди. – М.: Просвещение, 1989. – 317 с.
57. Хрестоматия по логопедии. /Под ред. Л.С.Волковой. В.И.Селиверстова. – М.: Просвещение, 1997. – Т.2. – 417 с .

58. Черкасова Е. Воспитание речевого слуха у детей с общим недоразвитием речи // Дошкольное воспитание. – 2006. – №11. – С.65-75.

59. Школьник С.Я. Мовні віршовані ігри та вправи з музичним супроводом для дітей-дошкільників, що мають вади мовлення. – Харків: Торнадо, 1999. – 80 с.